

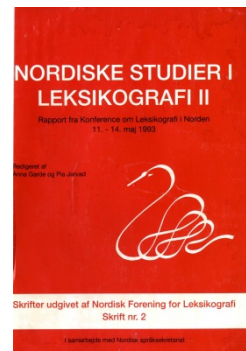
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Ordsamlinger på dialekt - problem og utfordringer

Forfatter: Olaf Almenningen

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 2, 1993, s. 9-17
Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, 11.-14. maj 1993

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ordsamlinger på dialekt

- problem og utfordringar

Olaf Almenningen

I arbeidet med *Norsk Ordbok* - ordboksverket over nynorsk skriftspråk og norske dialektar - har vi heile tida hatt stor nytte av lokale ordsamlingar og innsamla dialektmateriale frå større område eller landsdelar. Også vitskaplege utgreiingar om lydverk, formverk eller syntaks frå eit einskildmålføre har verdi for *Norsk Ordbok*, for ikkje å snakka om samlingar av ord og omgrep frå ymse fag og yrke, dyre- og planteliv.

Arkivet vårt er bygt opp av to hovuddelar: ein skriftleg-litterær nynorskdel og ein målføredel. Til målføredelen høyrer òg eit nett av vel 1000 lokale medarbeidarar som frivillig har sendt inn einskildopplysningar om ord og seiemåtar på setlar og eigne lister opp gjennom åra. Folkloristisk litteratur må òg nemnast i denne samanhengen, for her er mykje dialektprega skriftspråk, og somtid ofte eigne ordlister med i tilknytning til tekstane. Eigne samlingar av fyndord og ordtak må sjølv sagt heller ikkje gløymast.

Om lag 450 kjelder i *Norsk Ordbok* er reine skriftlege målføresamlingar eller -utgreiingar om ord og seiemåtar. Kring 300 (3/4) av desse att er i røynda dialektmonografiar. Dei 150 lokale ordsamlingane som då står att, er oftast ordrike kjelder som gjev stort tilfang til arkiva, reint kvantitativt sett, når dei blir ekserperte. Samla utgjer då denne delen av kjeldematerialet til *Norsk Ordbok* om lag 15% av alt grunnlagstilfanget i tittelstal. Vi viser elles til kjedelista i *Norsk Ordbok* for dei som er spesielt interesserte i dette.

Ordsamlingane er nokså ulike seg imellom og spreidde utover heile Noregs land. Dei fleste kjem nok helst frå bygdelag i Sør-Noreg. Somme er innsamla av ein einskildperson åleine, nokre av fleire i lag, andre att av skuleklassar, kulturorganisasjonar o.l. Ein del er av eldre dato, men svært mange av dei er faktisk nokså nye og vitnar både om aukande språkleg medvit og aktiv interesse for lokalkulturen i vår tid. Arbeidet med å samla inn ord og uttrykk har faktisk skote fart dei siste 10-15 åra.

Desse ordsamlingane kan variera mykje i storleik og omfang, frå eit par hundre oppslagsord og heilt opptil 20 000. Ragnhild Paulsens store ordsamling frå Nøtterøy i Vestfold (nr 4) er den største vi har til no. Dei fleste har likevel teke med ein stad mellom 1 000 og 3 000 ord i alt. Som regel set føremålet med ordsamlinga også opp rammene og omfanget.

Mesteparten av ordsamlingane inneheld allmennord i dialekten, men somme kan òg omtala særskilde ordgrupper, som t.d. kalleord eller skjellsord, fugle- eller blomenamn, ord for fiske og sjøfart, lokale båtnemningar, jakt- og fangstuttrykk eller byggjeterminologi. Det er samlingane av *allmennord* eg fyrst og fremst vil ta opp i denne artikkelen,

men dei fleste metodeproblema eg kjem til å nemna, gjeld i like høg grad andre typar lokalmerkt språktilfang.

Problema står eg sjølv midt oppe i, då eg i to år no har arbeidd saman med ein heimsmann frå Sauda i Ryfylke med å få skipa til ei ordsamling frå dialekten der. Eg har valt ut 12 ulike samlingar av ymsande slag i denne framstillinga, spreidde så nokolunde likt utover landet, men likevel mest frå Sør-Vestlandet, der eg sjølv er best kjend.

Dei viktigaste leksikografiske metodospørsmåla ser ut til å vera: 1) avgrensing av ordutval, 2) val av oppslagsform, 3) uttale og grammatisk merking og 4) tyding(ar) og eksemplmateriale.

1) Kva ord skal takast med i ei lokal ordsamling?

Når ein skal setja saman ei lokal ordsamling, kjem ein fort opp i avgrensingsproblem: Kva slags ord fortener ein plass, og kor langt skal ein gå i å ta med allmenne, vidspreidde ord som ikkje plent høyrer heime berre i eitt bygdelag eller einast i ein by? Dei fleste orda våre gjer jo ikkje det. Dessutan er det slett ikkje så sikkert at eit ord som kjennest svært lokalt ut, eigentleg er så lokalt når det kjem til stykket. Professor Egil Pettersen drøftar dette utvalsproblemet i forordet sitt til *Bergensordboken* (nr 2), der han mellom anna seier dette:

"Hva skal vi så regne som bergenske ord? (...). Prinsipielt skulle det være alle ord som blir brukt i bergensk, også alle de felles norske ordene, som nok er de helt dominerende. Men det er ikke hensikten med en bok som denne å ta slike ord med. Skal vi så avgrense oss til ord som Bergen er alene om? Det ville gi et magert utbytte. For en stor prosent av de ordene vi kjenner som typisk bergenske, er kjent og brukt også andre steder, først og fremst på Vestlandet og i Nord-Norge. Men ord som ikke er allment brukt i norsk, som altså ikke hører med til bokmålets ordforråd, må få plass i en bergensordbok". (s. 9)

Tilhøvet til det nasjonale skriftmålet må såleis ikkje spela noka avgrensande rolle for utvalet. Forfattaren skal fyrst og fremst vera trugen mot det lokale språket og gje det rett og rom.

Hjå *Johan Hveding* i hans *Håløygsk ordsamling* (nr 12) frå Nordland og Troms har vi dertil eit par utvalskriterium som viser ei noko anna side ved dette problemet. Han nemner desse grunnane til å ta med eit ord i samlinga si:

- når ordet ikkje er kome med i ordbøker før,
- når eit ord vert brukt i ei anna tyding enn det som tidlegare har vore oppført,
- når eit ord berre er heimfest til Sør-Noreg i ordbøkene
- når ordet er allment nordpå, medan det vert rekna for sjeldan i sørluten av Noreg. (frå føreordet)

Ei sterk og medviten framheving av det nordnorske ordtilfanget er det viktigaste føremålet med denne ordsamlinga. Regional sjølvhevdning er eit viktig program for forfatta-ren. Han vil fylla ut det norske riksspråket med regionalt måltilfang. Nordnorske dia-

lektord skal lyftast opp på nasjonalt nivå og stå i jambreidd med sørnorske ord.

Det er som regel det meir sjeldsynte og særmerkte ordtilfanget dei fleste ordsammarane vil ta med og visa fram. I ordsamlingane frå dansketida (jf *Thomas Bloch: Fyresdal 1698*, nr. 1) var dette mest den einaste grunngevinga. Innsamlingane frå denne tidbollen har helst med berre einskildord, mindre med faste ordelag eller lokale idiom. Men når allmenne ord er tekne med, er det som oftast i tilknytning til ei særskild vending frå målføret i bygdelaget.

Ei kjensle av og redsle for orddød, språkleg gløymse - og gjerne forfall - pregar somme av fororda i dialektordsamlingane. I tillegg kjem viljen til å visa språkleg rikdom og fantasi, mot meir moderne einsretting og forflating. I ordtilfanget skjer det gjerne snøge endringar, der nasjonale ord trengjer ut meir lokale nemningar og uttrykk. Titlane kan stundom bera bod om dette, som t.d. Daniel Dvergsdals *Gamle ord frå Jølster* (nr.9). Han grunnjev sitt utval med at:

“Siktemålet vart å skrive ned ord som er gløymde av yngre jølstringar eller er i ferd med å verte utbytte, i alle fall i skrift. Ein del av desse orda er knytte til gammalt arbeidsliv og gamle skikkar. Andre er godt brukande i vårt moderne samfunn for den som vil halde på målføret sitt og elles legg vekt på presis og variert ordbruk”. (frå føreordet)

Og *Olav Hetland* frå Hjelmeland i Ryfylke (nr. 5) illustrerer sitt ordsamlingsprosjekt med dette råkande biletet:

"Ordtilfanget i dialekten kan samanliknast med eit vatn. Frå bekkjer og elvar får vatnet stadig nye tilførsler. Samstundes er det ein jamn straum som renn ut. Det er denne utgåande straumen me tek for oss i denne boka" (s. 7).

Det "unormale" og "avstikkande", attåt det "utdøyande" og "tapande" har altså ein framskoten plass, særleg i dei minste samlingane. I større samlingar har også allmennorda eit breitt rom, såleis i *Oppdalsmålet* av *Ingeborg Donali* (nr. 3) og *Ordbok over nøttlands-målet* av *Ragnhild Paulsen* (nr 4).

Ønsket om å visa og ta vare på eit språkleg mangfald lokalt stikk altså djupt hos mange av ordsammarane våre. Eit anna føremål er somtid å gje dei yngre generasjonane forklaringsringar på somme av dei mest avstikkande orda og uttrykka i heimemålføret. Dei veit gjerne ikkje så heilt nøyaktig kva desse orda tyder lenger, og treng å bli minte om sine språklege røter.

Vi bur jo i eit langstrekt og griskrendt land, som alle veit, med spreidd busetnad og ei nokså sterk regional og lokal identitetskjennele. Både dette faktum og den positive språkinteressa som følgjer av den norske målstriden, gjev rimeleg gode vokstervilkår for all lokal ordsammarverksemd. Det reint deskriptive perspektivet åleine vantar hos dei fleste ordsammarane, om det då i det heile er mogeleg å vera heilt verdifri og berre registrerande i slike sosiale spørsmål som har med språk å gjera. Ordutvalet er gjerne nøye gjennomtenkt og vurdert. Dei lokale ordsammarane har slett ikkje noka interesse av å tona ned eller løyna føremålet med sammararbeidet sitt. Dei er normative og vil svært gjerne vera det.

2) Oppslagsform

Dei største problema med lokale og regionale ordsamlingar gjeld sjølve *oppslagsforma*. Her finn vi då òg dei største variasjonane. To hovudtendensar synest likevel å peika seg ut:

- normert språk (oftast nynorsk) i oppslagsforma
- dialekt i oppslagsordet, gjerne så nær den lokale uttalen som råd.

Sidan det er det reint lokale som har størst interesse i slike leksikografiske prosjekt, er det viktig å gje att lokalpreget på eit eller anna vis. Orda må presenterast på ein like heimleg måte som dei vert brukte. Og vi ser då òg at dei som har valt nynorsknormerte oppslagsformer, gjerne går eit godt stykke i dialektlei og nyttar ut nettverket av sideformer. Stundom bryt dei beintfram med rettskrivingsreglane, særleg der ordet skil seg avgjerrande ut frå normalen (t.d. *juahus* i *Sandvik: Gamle ord frå Suldal*, nr 7).

Ein skulle i fyrste omgang tru at reine målføreoppslag, attgjevne på ekte dialekt måtte vera rettaste vegen å gå når det heimlege skal stå i høgsetet. Men her støyter ein på vanskar som har med språkvanar og ordbokskonvensjonar å gjera. Folk flest tykkjer det er vanskeleg å lesa dialekt, også sin eigen. Og for folk utanfrå, blir desse problema berre endå større. Dessutan kjem vi opp i problem når vi skal gje att dialektuttale direkte i skrift. Skal vokallengd markerast, og korleis skal vi gje att lange konsonantar og vokal-bortfall i innlyd t.d.? Og kva med tonelag, sløyfing av konsonantar i innlyd og ending, tjukk og tynn *l*, diakritiske teikn o.l.? Og korleis skal skriftbiletet sjå ut: Skal vi velja vanlege bokstavar eller lydskrift? Og kva lydskriftsystem skal vi i så fall bruka, om vi vel *den* utvegen?

Dei som har valt denne løysinga (jf *Hetland* nr 5, *Jenshus* nr 6 og *Time* nr 8), gjev dermed lesarane sine ein del problem med identifikasjonen av oppslagsorda. Vi må gå ut frå at mange av dei ikkje har nokon avansert språkvitskapleg bakgrunn og dermed er lite kjende med dei ulike lydskriftsystema. Kva slags *ord* er *rå:d'n* hjå *Sandvik* eller *je:re* hjå *Time* t.d.?

Skrivemåten av ymse konsonantar i framlyd valdar største problemet. Det er lettare å både lesa og skjønna kva for eit ord vi talar om når vi ser stavemåten *gisen* i normert form framfor *ji:s'n* i dialektskrift. Andre tider finn ikkje folk eit ord att, fordi det ikkje står på den alfabetiske plassen der ein hadde venta å finna det (jf *jot* for *ljot*). Her kan altså eit ord rett og slett bli "borte" for lesaren. Dette gjeld til dømes for ord med konsonantsamband i framlyd (særleg *j*-variantane), og noko avstand mellom uttale og skriftbiletet.

Folk leitar gjerne ut frå norma, mellom anna fordi dei sit med eit "tenkt" skriftbiletet inni seg på førehand. Om ein vel den lydmerkte og dialektneare oppføringsmåten, bør ein iallfall vera påpasseleg med krysstilvisingar (jf *Sandvik*, nr 7). Dette saknar eg blant mange av dei ordsammlarane som har valt denne metoden. Flestalle i denne gruppa har likevel brukt vanlege bokstavar framfor fonetiske spesialteikn og avvikande teikn for ymse vokal- og konsonantvariantar. Dette lettar både lesing og forståing for vanlege folk.

Faren med normering til normalmål er fyrst og fremst at mykje av den lokale svipen vert borte. Slik tykkjer eg det er langt på veg i ordsamlinga *Kvinnheringskringlo* (nr.10),

der både oppslagsord og døme er normerte til nokså fast nynorsk normalmål (1917-rettskriving). Men sjølv sagt har det òg sin verdi å vita kva det lokale ordet heiter i normalmålet.

Somtid kan vi koma opp i språkstrid også, særleg i landsdelar der nynorsk er lite brukt. Folk er for dialekt, men uvande med nynorsk. I slike tilfelle har ordbokssamlaren då gjerne valt den reine dialektløyninga (jf *Gamle ord frå Rødnes*, nr 11) eller ei blanding. Andre gonger kan det vera usemje om sjølv norma, t.d. ein moderne variant av nynorsk (1959-normalen) mot ein eldre variant (1917-rettskrivinga).

Ein annan utveg er å la oppslagsorda stå på tilnærma dialekt, medan ordforklaringane har normalform (jf *Jenshus: Fronsmålet*, nr 6). Uttaleproblemet er då løyst saman med oppslagsforma, og ein har fått *eitt* samla oppslag i staden for *to* oppføringar. Men problemet er der likevel dersom ein går for langt i fonetisk lei med skrivemåten, slik at identifikasjonen vert borte. Somme har her valt smidige mellomveggar, t.d. i *Bergensordboken* (nr. 2), der vi kan lesa både bokmål, nynorsk og bergensdialekt ut av dei normerte oppslagsorda (*fryntelig, handlaus og kisøge*). Dette er nok gjort på denne måten, rett og slett fordi orda er slik og heiter så i bergensmålet. Rein og konsekvent normering til standardbokmål av dialektord finst det lite av i våre kjelder, heller ikkje bymåla vert handsama såleis.

De skjønar sikkert at eg sjølv hallar mest til løyninga med romsleg normerte oppslagsord og lokal svip i alt dømematerialet. I Sauda-prosjektet har vi landa på den framgangsmåten, med mange småjusteringar attåt. Det er om lag slik *Sigurd Sandvik* òg har gjort det i *Gamle ord frå Suldal* (nr 7). Men normeringa må gjerast varsamt og med skjøn, og ut frå dialekten sjølv, så langt det går. Normeringa bør syna samanheng med dialekten og ikkje visa bort frå han. Dessutan er det lurt med mange interne krysstilvisingar på alfabetisk plass, særleg for ord som sprikjer mykje i uttale og skriftbilete, og elles for ord som ikkje er særleg godt kjende i skrift, men berre i talemålet. Dette har vi nytta oss mykje av i *Norsk Ordbok*.

Ein kan nemleg ikkje venta at lesarane skal slå opp på normert plass alltid (jf problemet med ordet *kjuagutt* vs *tjuagutt* i bergensmålet), særleg viss dei kjenner ordet som reint talemål og går ut frå det når dei skal leita det opp. Vi kan ofte støyta på ord som jamvel er berre å finna i talemålsform og ikkje står i dei største norske ordbøkene eingong (jf det vanlege nordnorske dialektordet, *jåssa* (= vasa, tøysa)). Skrivemåte og plassering av slike ord er då ikkje så heilt lett alltid.

Rein, dialektfri normering er etter mi meining derimot ikkje ønskjeleg i slike ordboksprosjekt, for då er noko av føremålet med ei slik ordsamling borte.

3) Uttale og grammatisk merking.

Dialektane og dei lokale språktradisjonane må sjølv sagt koma fram på ein sentral måte i ordsamlingar som vi her snakkar om. Spørsmålet blir i røynda *kvar* dette skal koma til uttrykk og *kvar* det gjer seg best, m.a. ut frå lesarane og mottakarane sine behov.

Somme har, som vi har sett, løyst dette ved å bruka dialekt i oppslagsformene (m.a.

Jenshus, nr 6, *Time*, nr 8, *Hetland*, nr 5 og *Dvergsdal*, nr 9). Andre har helst valt tilnærma normalmål i oppslaga, og late dialekten få meir eller mindre fritt speleroom i *brukseksempla* (t.d. *Donali*, nr 3, *Paulsen*, nr 4 og *Sigurd Sandvick*, nr 7). Ein tredje utveg kan gjerne vera å ha med eiga uttalemarkering, bak det normerte oppslagsordet. Det er noko slikt vi har i *Norsk Ordbok* når vi der gjev opp varierende målføreuttale i hakeparentesen bak oppslagsforma. Svært få lokale målføresamlingar har dette, dei fleste nøyer seg med å visa uttalen gjennom bruksdøma sine, om dei då ikkje har han i oppslagsforma. Dette kjem truleg av at dei kjenner uttalen som ein del av sjølve identiteten åt ordet, derfor skal det heller ikkje vera noka meir eller mindre tilfeldig tilleggsopplysning. I ordsamlinga frå Hjelmeland (nr 5) er til og med tonelaga markerte attmed oppslagsordet, der forfattaren har funne det nødvendig.

Når det gjeld ordsamlinga frå Sauda, har vi òg landa på denne siste løysinga. Vi kan då ta ut uttalen, om han likevel kjem tydeleg med i bruksdøma. Dette sparar plass og gjev likevel ordet att i sitt rette element. Norsk Ordboks heimelsmann har då fylt ut med bruksdøme for alle ord der dette mangla i det fyrste materialet vi fekk frå hans hand.

Grammatisk merking har dei fleste teke med der vi etter konvensjonen plar ha det, nemlig like bak oppslagsordet. Mange ordsamlingar har likevel lagt lite vekt på å ta dette med. I eldre ordsamlingar kan det vera så ymse med både grammatikken og oppslagsorda, såleis i *Fyresdal 1698* (nr 1), der verb står i presensform på oppslagsplass (Døme: *Baagnar*, *Flecto*, *Bøyer*), substantiv gjerne i bunden form (Døme: *Barkien*, *Guttur*, *Strube*) osv. Somme føyer gjerne på bøyning/morfologi attåt, dersom plassen tillet det (jf *Jenshus*, nr 6). Men elles er erfaringa gjerne den at uskolerte, men språkvakne folk stundom har problem med dette punktet, og det er gjerne her forskingsmiljøa kan vera til hjelp. Fleire av ordsamlarane våre har søkt støtte til denne sida av ordsamlingsarbeidet, og ordbøkene har vorte til i vekselverknad mellom heimelsfolk og lokalmiljø på den eine sida og forskingsmiljøa på den andre.

I tilfellet Sauda har eg såleis ordna den grammatiske delen ut frå døma åt heimelsmannen og spurt meg fram der uvissa rådde. Denne dialogen har vore sær s fruktbar, og har mellom anna ført til at nye nyansar i tilfanget har kome for dagen. Det har sjølvstø interesse, særleg for målvitskapen, men òg for lesarar lokalt, å få greie på korleis eit verb blir bøyggt eller kva genus eit substantiv har i eit målføre. I normeringa av nynorsk er dette òg ei viktig rettesnor.

4) Tydingar og eksempelmateriale

Attåt uttale og lokal utsjånad elles, er det i hovudsak *tydinga* av orda som folk spør etter og er mest interesserte i. Dei vil ha sjeldsynte eller lokale ord *forklarte*, gjerne med meir vanlege og kvardagslege synonym, eller eigne utgreiingar dersom det er snakk om reiskapar frå gamalt arbeidsliv t.d. Det er jamnast òg denne delen av dialektordboka som får breiast omtale og mest utførleg plass (jf *Hålløygsk ordsamling*, nr 12 og *Bergensordboken*, nr 2). Tydingsdelen er *alltid* med, også der andre sider ved ordsamlinga manglar,

t.d. uttale eller grammatisk merking. Det seier seg sjølv at denne sida ved det lokale språkmaterialet er særers verdfull for den leksikografiske vitskapen.

Det er ein tendens til at definisjonane og synonyma jamnast er å finna i normalmåls form i denne delen. I dei gamle ordsamlingane frå dansketida brukte dei jamvel latin som forklaring på somme norske ord, i tillegg til dei danske definisjonane (*Bloch: Fyresdal 1698*, nr 1). Slike løysingar med metaspråk finn vi lite av i moderne ordsamlingar.

Eit ord er nake utan språkleg samanheng eller bruksdøme. Men det er likevel ikkje støtt at forklarings- og tydingsdelen berre står fram i form av synonym, utførlege definisjonar eller direkte omsetjingar åleine. Både eksempla og ordforklaringane *til saman* utgjer i grunnen definisjonen av eit ord, og i somme ordsamlingar er eksempelmaterialet så rikt, at den direkte forklaringa eller definisjonen mange gonger ikkje er med. Dette er særleg tilfellet i større samlingar som *Paulsen* (nr 4) og *Donali* (nr 3). Dette gjeld òg mest for kvardagslege ord, der meininga er godt kjend elles og eintydige definisjonar vanskelege å gje.

I kortare framstillingar er det likevel dei direkte tydingane som dominerer. Mange gonger kan slike "definisjonar" vera i knappaste laget, gjerne berre eitt einaste synonymt ord, som igjen kan vera fleirtydig i seg sjølv. Det er heller ikkje alltid slik at dei forskjellige tydingane er merkte av med ulike tydingsnummer, særleg gjeld dette i eldre ordsamlingar, der framstillinga gjerne er mangelfull, sett ut frå ein grammatisk og leksikografisk synsstad. Stundom kan jamvel homonym skrivast under eitt eller blandast i hop. Somme forfattarar skil heller ikkje alltid godt nok mellom ordklassane, og den språklege symmetrien mellom oppslagsord og forklaringsdel manglar somme stader.

I somme tilfelle er tydingsdelen grundig og svært fyldig, med tilvisingar til andre nabospråk og etymologi, såleis i *Bergensordboken*, der forfattaren følgjer eit ord i bruk bakover både i målføre og skjønnlitteratur. Våre ordsamlarar i Norsk Ordbok bruker ofte tilvisingar til *Hans Ross'* og *Ivar Aasens* ordbøker, og noterer om dei finn likskapar eller avvik i høve til dei opplysningane som står hjå dei.

Eg sa tidlegare at mange av ordsamlarane - og lesarane - er opptekne av det spesielle og avvikande ved tilfanget sitt. Det er då sjølvstapt ein fare for at ein del heimelsfolk kan hengja seg opp i ei særtyding som er *for* spesiell eller individuell. Slikt kan vi sjølvstapt aldri gardera oss imot, for det spesielle og fargerike er alltid meir spennande enn det allmenne. I slike tilfelle er det viktig at både særtydingar og meir vanlege bruksmåtar av eit ord kjem med, så biletet av bruksområdet for eit ord vert så breitt og rett som råd. Ein leksikograf må støtt vera på vakt mot det altfor eksotiske i slike samlingar.

Samanlikningar med dialekt- og ordsamlingar frå grannebygder eller nabokommunar kan vera *ei* korrigerande kjelde og rettesnor, likeins jamføringar med andre heimelsfolk på staden, om vi er så heldige at dei finst. Det vil sjølvstapt ikkje seia at vi ikkje stolar på våre heimelsfolk, men heller at vi ønskjer å få vita *meir* om alt det dei veit, men som dei ikkje trur det er noko særleg å bry seg med. Det kan mange gonger sjå så altfor sjølvstapt ut for dei. Heilt fullvisse på at vi har fått fram det vesentlege kan vi, prinsipielt sett, likevel aldri bli, så her må vera eit breitt rom for sakleg skjøn og audmjuk tilnærming.

Konklusjon

Å skipa til ei dialektordbok er fyrst og fremst eit leksikografisk arbeid. Eit nært samarbeid med dialektologane er òg nokså sjølvsgagt. Og i meir avgrensa ordsamlingar innanfor snevrare fagfelt, som t.d. båtbygging eller plantenamn, vinn vi sjølvsgagt på å ha med vurderingar frå kunnige fagfolk frå desse fagområda.

Men utfordringane er mange, og handverket er nokså ulikt utført mange stader. Det viktigaste må likevel støtt vera at dette arbeidet verkeleg vert *gjort*, og at folk samlar inn og legg fram det dei sit inne med av språklege kunnskapar og røynsler. Det er sjølvsgagt ikkje meininga at alle *skal* skriva slike ordsamlingar heilt på same måten og etter same leisten, men det har noko å seia at hovudlinjene i ordboksredigeringa er følgde så godt som råd. Her spelar pedagogiske omsyn sjølvsgagt ei sentral rolle. Likeins må arbeidet gjerast så heile språkmaterialet kjem til sin rett.

Elles er føremålet med slike lokale og regionale ordsamlingar sjølvsgagt mest avgjerande for det endelege resultatet: Kven er lesarane og mottakarane? For oss leksikografar er det likevel viktig å samordna det arbeidet som vert gjort noko meir, slik at ettertida - både vitskapen og lesarane - kan få endå meir utbytte av desse samlingane. Det er jamvel ei oppgåve i seg sjølv å skaffa seg oversikt over dei lokale prosjekt som alt finst eller vel er komne i gang. Andre gonger kan vi fungera best som fødselshjelparar og gje tildriv til slikt arbeid. Som filologisk ekspertise har vi - saman med dialektologane - ein viktig funksjon som fagkonsulentar, slik at lekfolk og andre kan venda seg til oss med spørsmål om korleis dei skal ordna stoffet sitt. For det står fast at dette arbeidet er ei viktig kartlegging av heile språket vårt, så vi kan få fram den breidd, djupn og rikdom som der finst.

Litteratur

- 1 Thomas Bloch: *Glossemata Tellemarchia*. Fyresdal 1698. Oslo 1956.
- 2 Egil Pettersen: *Bergensordboken*. Bergen 1991.
- 3 Ingeborg Donali: *Oppdaling. Ord og uttrykk*. Trondheim 1988.
- 4 Ragnhild Paulsen: *Ordbok over nøttlandsmålet omkring 1900*. Tønsberg 1981.
- 5 Olav Hetland: *Eg seie meg så. Ord og uttrykk frå Hjelmeland*. Hjelmeland Mållag 1989.
- 6 Gunnar Jenshus: *Fronsmålet*. Vinstra 1986.
- 7 Sigurd Sandvik. *Gamle ord frå Suldal*. Suldal 1986 og 1991.
- 8 Tor Time: *Haurt saure*. Time Mållag 1986.
- 9 Daniel Dvergsdal: *Gamle ord frå Jølster*. Jølster 1990.
- 10 Anders Haugland: *Kvinnheringskringlo*. Kvinnherad 1978.
- 11 Ragnar Elvinn Myhrvold og Sjur Wergeland-Krog: *Ord og uttrykk frå Rødenes*. Fredrikstad 1992.
- 12 Johan Hveding: *Håløygsk ordsamling II*. Bodø 1968.
- 13 *Norsk Ordbok I-II (a-flusken)*. Oslo 1950-1978.

Ordsamlinger på dialekt

